

Daniel Kehlmann

TYLL

Romaan

Saksa keelest tõlkinud Piret Pääsuke

HEA
LUGU

Originaali tiitel:
Daniel Kehlmann
Tyll
Rowohlt Verlag GmbH
2017 Reinbeck bei Hamburg

Tõlkijal võimaldas teha loometööd Euroopa
tõlkijate keskuses (Europäisches Übersetzer-Kollegium) Straelenis
Saksa Akadeemilise Vahetusteenistuse (DAAD) stipendium.

Paljud raamatutegelased on ajaloolised: nendega juhtunu kohati
tõepärane, aga kohati fiktsioon.

Saksa keelest tõlkinud Piret Pääsuke
Toimetanud Anu Stolovitš
Kujundanud Anu Ristmets

Kõik õigused kaitstud.

© 2017, Rowohlt Verlag GmbH, Reinbeck bei Hamburg
Autoriõigus tõlkele: Hea Lugu OÜ ja Piret Pääsuke, 2018
www.healugu.ee

ISBN 978-9949-634-94-1

Trükkinud OÜ Tallinna Raamatutrükikoda

KINGAD

Seni polnud sõda veel meie juurde jõudnud. Me elasime hirmus ja lootuses ja püüdsime mitte tõmmata Jumala viha oma kindlate müüridega ümbritsetud linnale, selle viiesajale majale ja kirikule ja kalmistule, kus meie esivanemad ootasid ülestõusmise päeva.

Me palvetasime palju, et sõda eemal hoida. Me palvetasime kõigevägevama poole ja armuliku neitsi poole, me palvetasime metsa käskijanna ja väikese keskköörahma poole, püha Gerwini, võtmehoidja Peetruse, evangelist Johannese poole, ja igaks juhuks palvetasime ka vana Mela poole, kes talvistepühade öödel, kui demonid võivad vabalt ringi rännata, koos oma saatjaskonnaga üle taeva liigub. Me palvetasime ammuste aegade sarvilise poole ja piiskop Martini poole, kes oli jaganud oma mantlit kerjusega, kui too külmetas, nii et seejärel külmetasid mõlemad ja olid Jumalale meelepärased, sest mis kasu on talvel poolest mantlist, ja loomulikult palvetasime püha Moritza poole, kes oli koos terve leegioniga läinud surma, reetmata oma usku ühteainsasse ja õiglasesse Jumalasse.

Kaks korda aastas tuli maksukoguja ja paistis alati üllatuvat, et me ikka veel olemas olime. Aeg-ajalt tulid kaubitsejad, aga kuna me suurt midagi ei ostnud, jätkasid nad tõtakalt

oma teed, ja meile see sobis. Me ei vajanud midagi laiast ilmast ega mõelnudki selle peale, kuni ühel hommikul veeres mööda meie peatänavat plaanvanker, mida vedas eesel. Oli laupäev ja kevadki äsja saabunud, oja tulvas lumesulaveest ja põldudele, mis parajasti söötis ei seisnud, olime seemne maha külvanud.

Vankrile oli üles seatud punasest purjeriidest telk. Selle ees kõssitas vana naine. Ta keha paistis kompsuna, nägu just nagu pargitud nahast, silmad kui paar tillukesi musti nõöpe. Tema taga seisis tedretähniline ja tumedate juustega noorem naine. Kutsaripukis aga istus mees, kelle kohe ära tundsiime, olgugi et ta polnud iial enne siin käinud, ja kui esimestele meenus ja nad ta nime hõikasid, meenus ka teistele, nii et peagi hüüti kõikjalt ja paljuhäälselt: „Tyll on siin!“, „Tyll tuli!“, „Vaadake, Tyll on kohal!“ See ei saanud olla keegi muu.

Isegi meie juurde jõudsid lendlehed. Need tulid läbi metsa, tuul kandis neid endaga kaasa, kaubitsejad tõid neid – väljas maailmas trükiti neid rohkem, kui keegi oleks jõudnud kokku lugeda. Need jutustasid narrilaevast ja suurest pappide sõgedusest ja kurjast paavstist Roomas ja kuratlikust Martinus Lutherist Wittenbergis ja võlur Horridusest ja doktor Faustist ja ümarlauarüütlist, kangelane Gawainist, ning ka temast, Tyll Ulenspiegelist, kes oli nüüd ise meie juurde tulnud. Me tundsiime ära ta laigulise vammuse, me tundsiime ära lottis kapuutsi ja vasikanahast mantli, me tundsiime ära ta kõhna näo, väikesed silmad, aukus põsed ja jänesehambad. Püksid olid tal heast kangast, kingad peenest nahast, käed aga olid tal varga või kirjamehe omad, mis polnud iial tööd teinud;

parem hoidis ohjasid, vasak piitsa. Ta silmad välkusid, ta jagas tervitusi ühele ja teisele poole.

„Ja mis sinu nimi on?“ küsis ta ühelt tüdrukult.

Tütarlaps vaikis, sest ta ei suutnud mõista, kuidas võib keegi nii kuulus mees temaga rääkida.

„No ütle ometi!“

Kui tüdruk oli kogeledes sõna suust saanud, et ta nimi on Martha, siis Tyll vaid naeratas, otsekui oleks seda alati teadnud.

Seejärel küsis ta nii tähelepanelikult, nagu oleks see talle oluline: „Ja kui vana sa oled?“

Tüdruk kõhatas ja ütles seda. Oma elu kaheteistkümne aasta jooksul polnud ta enne näinud sääraseid silmi nagu Tyllil. Niisugused silmad võisid ju olla riigi* vabades linnades ja suursugustes õukondades, kuid veel kunagi polnud keegi, kellel olid sellised silmad, tulnud meie juurde. Martha polnud teadnud, et ühe inimese nägu võib rääkida säärasest jõust, säärasest tundeerksusest. Ükskord jutustab ta oma mehele ja veel hulk aega hiljem oma umbusklikele lastelastele, kes peavad Ulenspiegelit vanade legendide tegelaseks, et on teda isiklikult näinud.

Juba oligi vanker mööda veerenud, juba oligi ta pilk libisenud mujale, teise teeserva. „Tyll tuli!“ hüüti taas tänaval ja „Tyll on siin!“ akendest ja „Tyll on kohal!“

* Siin ja edaspidi mõeldud riigi all Saksa Rahvuse Püha Rooma Keisririiki tänapäeva Saksamaa, Austria, Tšehhi ja Itaalia aladel aastatel 962–1806; keisri residents oli Viinis. (Siin ja edaspidi tõlkija märkused)

kirikuplatsilt, kuhu ta vanker nüüd veeres. Ta plaksutas piitsa ja tõusis püsti.

Välkkiirelt sai vankrist lava. Kaks naist tõmbasid telgi üles, noorem keeras oma juuksed pealaele krunni, seadis selle peale krooni, heitis endale purpurpunase kangatüki ümber, vanem astus vankri ette, tõstis häält ja hakkas laulu leierdama. Tema kõnepruuk kõlas kui lõunapoolne murre, suurte Baierimaa linnade moodi, see polnud kergesti mõistetav, kuid me saime siiski aru, et lugu rääkis ühest naisest ja ühest mehest, kes teineteist armastasid, kuid kokku ei saanud, kuna neid lahutas mingi veekogu. Tüll Ulenspiegel võttis kätte sinise rätiku, põlvitas maha, heitis selle üht külge pidi kinni hoides endast eemale, nii et see plaginal lahti rullus; ta tõmbas selle tagasi ja heitis uuesti eemale, tõmbas tagasi, heitis eemale, ja see, kuidas tema oli ühel pool ja naine põlvitas teisel pool ning nende vahel too voogav sinine – see paistis tõesti vesi olevat, ja lained löid niivõrd metsikult üles-alla, et ükski laev poleks saanud seal sõita.

Kui naine oli end sirgu ajanud ja hirmust tardunud näoga laineid vaatas, märkasime korraga, kui ilus ta oli. Seistes seal ja sirutades käsi taeva poole, ei kuulunud ta äkitselt enam siia, ja keegi meist ei suutnud temalt pilku pöörata. Ainult silmanurgast nägime tema kallimat hüppamas ja tantsimas ja vehklemas ja oma mõõka keerutamas ning võitlemas lohede ja vaenlaste ja nõidade ja kurjade kuningatega sel raskel teel kallima juurde.

Etendus jätkus pärastlõunani. Aga kuigi me teadsime, et lehmadel udarad pakitsesid, ei muutunud keegi meist kannatamatuks. Vana naise laul saatis meid tund tunni järel. Tundus

võimatu, et keegi on suutnud nii palju värsse meelde jätta, ja mõni meist kahtlustas, et ta luuletas neid laulmise käigus. Tyll Ulenspiegeli keha ei saanud sel ajal korraiski rahu, ta tallad näisid vaevu maad puudutavat; mil iganes me pilgud teda tabasid, oli ta väikesel laval juba jõudnud kohta vahetada. Lõpuks tekkis üks arusaamatus: ilus naine oli muretsenud mürki, selleks et saaks teeselda surnut ega peaks abielluma tageda eestkostjaga, aga seda kõike seletav teade tema kallimale läks tee peal kaduma, ja kui siis kallim, see tõeline peigmees, tema hingesugulane, lõpuks ometi tema liikumatu keha juurde jõudis, rabas teda ehmatus otsekui välg. Tükk aega oli ta just nagu kivistunud. Vana naine vaikis. Me kuulsime tuult undamas ja meid ammudes kutsuvaid lehmi. Keegi ei hinganud.

Viimaks tõmbas mees välja noa ja torkas endale rinda. See oli hämmastav, tera kadus ta ihusse, kaelusest rullus välja punane rätik justkui verejuga, ning ta vajus korisedes naise kõrvale, tõmbles veel, jäi vaikselt lamama. Oli surnud. Tõmbles siiski veel korra, tõusis istuli, vajus uuesti maha. Tõmbles uuesti, lamas taas vaikselt, ja nüüd igaveseks. Me ootasime. Tõepoolest. Igaveseks.

Mõni sekund hiljem virgus naine ja silmas surnukeha enda kõrval. Esialgu oli ta nõutu, siis hakkas meest raputama, siis ta taipas ja oli jälle nõutu, ning siis hakkas nutma, just nagu ei saaks ilmas enam miski heaks muutuda. Siis võttis ta mehe noa ja tappis ka enda ära, ning meie imestasime jälle kavala asjanduse üle ja selle üle, kui sügavale kadus tera tema rinda. Nüüd oli elama jäänud vaid vana naine, kes tõi kuuldavale mõne värsirea, millest me murraku tõttu vaevu aru saime. Siis

sai etendus läbi ja paljud meist nutsid veel siis, kui surnud olid ammugi üles tõusnud ja kummardasid.

See aga polnudki kõik. Lehmad pidid veel ootama, sest pärast tragöödiat tuli naljamäng. Vana naine lõi trummi ja Tyll Ulenspiegel puhus flööti ja tantsis noorema naisega, kes nüüd ei paistnud enam eriliselt ilus, ikka paremale ja vasakule ja ette ja tagasi. Mõlemad tõstsid käsi ja nende liigutused olid niivõrd ühtemoodi, juskui polekski nad kaks inimest, vaid teineteise peegelpildid. Meie oskasime ka kuidagiviisi tantsida, me pidutsesime sageli, aga keegi meist ei osanud tantsida nii nagu nemad; neid vaadates tekkis tunne, nagu poleks inimkehas mingit raskust ja nagu poleks elu kurb ja karm. Nõnda ei püsinud ka meie jalad enam paigal ja me hakkasime õõtsuma, kargama, hüppama ja ringi keerutama.

Kuid äkitselt sai tants läbi. Lõõtsutades vaatasime vankri poole, millel Tyll Ulenspiegel seisis nüüd üksi, kumbagi naist polnud näha. Tyll laulis pilaballaadi vaesest rumalast Talvekuningast, Pfalzi kuurvürstist, kes oli arvanud, et suudab olla keisrist vägevam, ja oli võtnud protestantidelt Prahast vastu krooni, kuid tema kuningriik kadus veel enne kui lumi. Tyll laulis ka keisrist, kellel oli suurest palvetamisest alati külm, mehikesest, kes värises Viinis oma palees rootslaste ees, ja siis laulis Tyll rootslaste kuningast, Põhjala lõvist, tugevast kui karu, kuid sellest polnud kasu Lützenis kuuli vastu, mis võttis ta elu nagu tühisel sõjasulasel, ja kustus su valgus ja kadunud oli kuningahingeke, kadunud oli lövi! Tyll Ulenspiegel naeris ja meiega naersime, kuna talle ei saanud vastu panna ja kuna nii hea oli mõelda sellele, et suured mehed olid surnud, aga

meie elasime veel; ja siis laulis ta täidlase alahuulega Hispaania kuningast, kes uskus, et valitseb maailma, olgugi et oli ise vaene nagu kirikurott.

Naeru lõkerdades märkasime alles mõne aja pärast, et muusika oli muutunud, et korraga ei kõlanud selles enam mingit pilget. Ta laulis nüüd ballaadi sõjast, üheskoos ratsutamisest ja relvade tärinast ja meeste sõprusest ja ohule vastuseisemisest ja vilistavate kuulide pillerkaarist. Ta laulis sõjasulase elust ja suremise ilust, ta laulis rõkkavast rõõmust igäuhes, kes kappab hobusel vaenlasele vastu, ja me kõik tundsim, kuidas süda hakkas kiiremini lööma. Mehed meie seas naeratasid, naised kõigutasid pead, isad tõstsid lapsed õlgadele, emad silmitsesid uhkel pilgul oma poegi.

Ainult vana Luise sisistas ja nõkutas pead ja pomises nii kõvasti, et need, kes ta kõrval seisis, ütlesid, et mingi ta parem ära koju. Mille peale tema tõstis ainult häält ja hüüdis, kas siis keegi ei saa aru, mida too siin teeb. Too manab seda esile, kutsub seda siia!

Aga kui meie sisistasime ja teda ära ajasime ja ähvardsime, lasi ta tänu jumalale jalga, ning siis mängis Tyll jälle flööti ja naine seisis tema kõrval ja oli nüüd nii majesteetlik nagu mõni kõrgemast seisusest isik. Naine laulis selgel häälel armastusest, mis oli surmast tugevam. Vanemate armastusest laulis ta ja Jumala armastusest ning armastusest mehe ja naise vahel, siis aga muutus jälle miski, taktimõõt kiirenes, helid läksid teravamaks ja lõikavamaks, ning korraga pajatas laul kehade armastusest, soojadest ihudest, rohu sees püherdamisest, sinu alastuse lõhnast ja sinu suurest tagumikust. Mehed meie seas

naersid, siis ühinesid naeruga naised ja kõige valjemini naersid lapsed. Ka väike Martha naeris. Ta oli trüginud päris ette ja sai laulust väga hästi aru, sest ta oli ema ja isa sageli voodis kuulnud ning teenijarahvast heina sees ja eelmisel aastal oma õde koos tislari pojaga – öösel olid nad kahekesi jalga lasknud, aga Martha oli neile järele hiilinud ja kõike näinud.

Kuulsa mehe näol oli ääretult ihar ilme. Pinge tema ja naise vahel oli tõusnud haripunkti, nad visklesid siia-sinna, nende kehasid tõmbas kirklikult teineteise poole – oli lausa talumatu, et nad ikka veel ei olnud kokku saanud. Kuid muusika, mida Tyll mängis, näis seda takistavat, sest justkui juhuslikult oli see teistsuguseks muutunud ja õige hetk oli möödas, helid ei lubanud seda enam. Kõlas „Agnus Dei“. Naine pani käed vagalt palveks kokku, *qui tollis peccata mundi**, mees tõmbus tagasi, mõlemad paistsid ise ehmuvat selle metsikuse üle, mis peaaegu oleks neid vallanud, nii nagu meiegi ehmusime ja lõime risti ette, kuna meile meenus, et Jumal nägi kõike ja heaks kiitis vähe. Mõlemad vajusid põlvili, meie nende eeskujul. Tyll pani flöödi kõrvale, tõusis, ajas käed laiali ning palus tasu ja süüa. Sest nüüd algavat vaheaeg. Ja kõige parem tulevat – juhul, kui talle hästi raha antakse – pärast seda.

Uimaselt ajasime käe taskusse. Mõlemad naised käisid topsikuga ringi. Me andsime nii palju, et mündid kilisesid ja hüplesid. Me kõik andsime: Karl Schönknecht andis ja Malte Schopf andis ja tema susistav õde andis, ja möldri pere, kes muidu oli nii ihne, andis samuti, ning hambutu Heinrich

* Lad k: kes sa maailma patud ära kannad.

Matter ja Matthias Wohlsegen andsid eriti palju, olgugi et nad olid käsitöölised ja pidasid ennast teistest paremaks.

Martha läks tasapisi plaanvankri taha.

Seal, toetudes seljaga vastu vankriratast, istus Tyll Ulenspiegel ja jõi suurest kannust õlut. Tema kõrval seisis eesel.

„Tule siia,“ kutsus ta.

Südame põksudes astus tüdruk lähemale.

Tyll sirutas kannu tema poole. „Joo,“ ütles ta.

Martha võttis kannu vastu. Õlu maitses kibedalt ja tummiselt.

„Siitkandiinimesed. On nad head inimesed?“

Ta noogutas.

„Rahumeelsed inimesed, aitavad üksteist, mõistavad üksteist, meeldivad üksteisele – kas sellised inimesed?“

Ta võttis veel ühe lonksu. „Jah.“

„Olgu siis,“ ütles Tyll.

„Eks me näe,“ ütles eesel.

Ehmatuses pillas Martha kannu käest.

„Läinud kõik kena õlu,“ ütles eesel. „Oh sind lolli last.“

„Seda nimetatakse kõhurääkimiseks,“ ütles Tyll Ulenspiegel. „Kui tahad, võid sinagi seda õppida.“

„Võid sinagi seda õppida,“ ütles eesel.

Martha tõstis kannu maast üles ja taganes sammu. Õlleloik laienes ja muutus siis väiksemaks, kuiv maapind imes niiskuse endasse.

„Tõsiselt,“ ütles Tyll. „Tule meiega. Mind sa juba tunnend. Mina olen Tyll. See õeke seal on Nele. Ta ei ole minu õde. Mis vanamoori nimi on, seda ma ei tea. Eesel on eesel.“